

To cite this article: Güngör, S., Özcan, U (2022). “Şehir Mimarı” Hermann Jansen’in Planlama Anlayışı ve Başkent Ankara’nın İmarı. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 6(3), 155-172

Submitted: October 23, 2022

Accepted: December 02, 2022

“ŞEHİR MİMARİ” HERMANN JANSEN’İN PLANLAMA ANLAYIŞI VE BAŞKENT ANKARA’NIN İMARI

Sena Güngör¹

Uğur Özcan²

ÖZET

Cumhuriyet Dönemi’ne geçişle birlikte Türkiye, çok yönlü ve hızla şekillenen bir değişim ve gelişim süreci yaşamıştır. Bu değişim ve gelişim sürecinden en fazla etkilenen alanlardan biri de kentler olmuştur. Yaşayan ve sürekli gelişen birer organizma olan kentler, devlet yapısında meydana gelen toplumsal, siyasal, kültürel ve iktisadi değişimlerden etkilenerek hızla dönüşüm geçirmişlerdir. Başta devletin yönetim merkezi Ankara olmak üzere, Anadolu kentlerinin yeniden inşa edilme süreci başlamıştır. Başkent olma özelliği ile diğer kentlerden ayrılan Ankara’nın imarı ise, dönemin en önemli konuları arasında yer almıştır. ‘Ankara’nın imarı’, yeni kurulan devletin ideallerinin somutlaştırılmasına yönelik ilk girişim olmuştur. Devletin başarısıyla özdeşleşen çağdaş bir başkent imgesi oluşturma düşüncesiyle kentsel planlama sürecine girilmiştir. Ankara, hem yeni devletin başkentliğini üstlenmiş, hem de Batılı yaşam biçiminin, yeni kent planlama anlayışının ve modern mimari üslubun diğer kentlere de yansıtılmasına öncülük etmiştir. Devletin imar politikalarının merkezi haline gelen Ankara’nın planlı kentsel gelişimi ve mekânsal dönüşümünün, ülkedeki tüm kentlere örnek olması beklenmiştir. Özellikle, 1928 yılında düzenlenen imar yarışması, Ankara’nın planlı kentsel gelişimi, kent dokusunun değişimi ve mekânsal dönüşümünde büyük bir kırılma noktası olmuştur.

Bu çalışmada, üstlendiği yeni roller ve kazandığı yeni boyutlar ile birlikte kent planlamasında köklü bir gelişim ve değişim süreci yaşayan başkent Ankara irdelemiştir. Küçük bir Anadolu kentinden ‘Başkent Ankara’ kimliğine evrilme sürecinin önemli aktörlerinden ‘Hermann Jansen’in kent planlama anlayışı ele alınmıştır. Türkiye’ye modern bir planlama anlayışı getiren, ülkedeki birçok

¹ Doktora Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, sena.gngr.52@gmail.com

² Dr. Öğretim Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye, uozcan@fsm.edu.tr

kentin planlı gelişimine önemli katkılar sağlayan 'Jansen Planı' ve kararları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent Planlama, Planlı Kentleşme, Ankara, Hermann Jansen, Jansen Planı.

THE PLANNING APPROACH OF “THE CITY ARCHITECT” HERMANN JANSEN AND THE RECONSTRUCTION OF THE CAPITAL ANKARA

ABSTRACT

With the transition to the Republican Period, Turkey has experienced a process of change and development that has been shaped in various ways and rapidly. One of the areas most affected by this process of change and development has been cities. Cities, which are living and constantly developing organisms, have undergone rapid transformation by being affected by the social, political, cultural and economic changes in the state structure. The process of rebuilding the Anatolian cities, especially Ankara which is the administrative center of the state, has begun. The reconstruction of Ankara, which differs from other cities with its feature of being the capital, was among the most important issues of the period. The 'reconstruction of Ankara' was the first attempt to concretize the ideology of the newly established state. The urban planning process was started with the idea of creating a contemporary capital image identified with the success of the state. Ankara not only assumed the capital of the new state, but also pioneered the reflection of the Western way of life, the new urban planning approach and the modern architectural style to other cities. The planned urban development and spatial transformation of Ankara, which has become the center of the state's zoning policies, was expected to be an example for all cities in the country. In particular, the competition held in 1928 was a major breaking point in the planned urban development, change of urban fabric and spatial transformation in Ankara.

In this study, the capital Ankara, which has experienced a radical development and change process in urban planning, with the new roles it has assumed and the new dimensions it has gained, has been examined. The urban planning approach of 'Hermann Jansen', one of the important actors of the process of evolving from a small Anatolian city to the identity of 'Capital Ankara', was discussed. The 'Jansen Plan' and its principles, which have brought a modern planning approach

to Turkey and made significant contributions to the planned development of the cities in the country, were examined.

Keywords: Urban Planning, Planned Urbanization, Ankara, Hermann Jansen, The Jansen Plan.

GİRİŞ

20.yüzyıl, imparatorlukların yıkılmasıyla birlikte radikal değişimlerin yaşandığı, yeni siyasal rejimlerin kurulduğu ve ulus devletlerin tarih sahnesine çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde, kurulan ulus devleti temsil eden bir mekân ve yeni rejimin ideallerini somutlaştırmak için bir araç olan başkentlerin imarı gündeme gelmiştir. Yeni başkentlerin gelişimi, kent planları uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Devletin temsili olan başkent inmarında kentin sahip olduğu fiziksel, tarihsel, sosyal, politik ve ideolojik dinamikler etkili olmuştur.

Başkentler, bir devletin ideolojik yaklaşımlarının mekânsal göstergesi olmaları açısından büyük önem taşımaktadır. Tarihsel süreç içerisinde ülkenin geçirdiği tüm siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik gelişim ve dönüşümlere tanıklık eden, kolektif bellekte yer tutan önemli odak noktalarıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak belirlenen Ankara ise, pek çok değişim ve dönüşümün etkisinde kalmış, sürekli olarak gelişim göstermiştir. Ankara'yı kentsel açıdan iyileştirebilmek ve yeniden biçimlendirebilmek için yeni kentsel planlama kararları alınmış ve imar planları hazırlanmıştır. Bu noktada, şehir mimarı Hermann Jansen ve onun planlama anlayışı, başkent Ankara'nın kentsel gelişiminde ve kentin biçimlenmesinde belirleyici bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni Devletin, Yeni Başkenti: Ankara

Başkent değişmesi, devlet yapısının değişmesiyle doğrudan ilişkilidir. Yeni kurulan devlet için özgün karakteri ve görüntüsü olan bir başkent kurulması gerekmektedir. Doğu Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde yaklaşık on altı yüzyıl başkentlik yapmış İstanbul'dan sonra başkent Ankara'ya taşınması, köklü değişiklikler olduğu anlamına gelmektedir.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte, yeni başkent neresi olacağı ciddi bir tartışma konusu olmuş ve bu konuda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Başkent yeri ile ilgili görüşmeler devam ederken, Ankara'nın yanı sıra Bursa, İzmir, Konya, Sivas, Eskişehir ve Kayseri'nin başkent olabileceği gündeme gelmiştir. İzmit'te düzenlenen bir basın toplantısında Mustafa Kemal, "Bir hükümet merkezi her türlü hücum ve saldırıdan kolayca etkilenmeyecek kadar güvenli bir yerde, ör-

neğin ülkenin merkezinde bir yerde olmalıdır. Bir geminin topundan telaşa düşülecek bir konumda hükümet merkezi olamaz.” söylemiyle yeni başkente ilişkin fikirlerini ifade etmiştir. (Arar, 1997, s.40; Akgün, 1984, s.231). Bu noktada, Türkiye’nin kuruluşuyla birlikte radikal bir yeniden planlama fikri gündeme gelerek, tarih öncesi dönemlerden günümüze dek pek çok medeniyeti barındırmış ve yaklaşık üç bin yıllık bir yerleşim merkezi olan Ankara, başkent olarak ilan edilmiştir. Ankara’nın başkent olarak seçilmesi; konum, ulaşım, iletişim bakımından ülkenin her yerine yaklaşık olarak aynı mesafede olması ve yeni kurulan devletin başarısıyla özdeşleşen çağdaş bir başkent imgesi oluşturma hedefinin gerçekleştirilmesi bakımından isabetli bir karar olmuştur.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte yaşanan ideolojik, siyasal ve sosyolojik değişimler ve yapılanmalar, Ankara’nın başkent olma sürecinde geçirdiği mekânsal dönüşümler üzerinde belirleyici olmuştur. “Ankara’nın başkent ilan edilmesi ile düşük kentsel çevre standartları ve yetersiz kentsel hizmetler gündeme gelmiştir. Hiçbir eski ve yeni Ankaralı, o günkü kötü koşullar içinde yaşamak istememiştir, üstelik kentin iyi imarının rejimin başarısı ile özdeşleşeceğine inanılmıştır.” (Ergin, 1936, s.133) “Ankara, doğulu bir dünyadan çıkıp, akılcı bir dünyaya yönelmek istenen yönetim bir merkezi olarak görülmüştür. Bu kentten beklenen sadece bir simge olmak değil, yeni dünya anlayışının tüm işlevlerini yerine getirebilecek ve ona uygun yaşam biçimini yansıtacak bir başkent olmaktır. Bu nedenle, mevcut tarihsel ve organik gelişmeyi bünyesinde taşıyan eski Ankara’dan bağımsız olarak kurulması zorunlu hale gelmiştir.” (Tankut, 1988, s.93) Ankara’nın başkent olması, yeni fiziksel çevrenin, kent dokusunun oluşturulması ve yeni yaşama biçiminin benimsenmesi, uluslaşma ve çağdaşlaşma sürecini hızlandırmıştır. Bu noktada, 1924’te anayasal düzenlemeyle başkentliği güvence altına alınan Ankara, İstanbul Şehremaneti’nin görev, yetki ve sorumluluklarına sahip bir şehremanetine dönüşmüştür.

Şekil 1. Ankara İnşa Ediyor, La Turquie Kemaliste (Bertaux, 2006)

“Ankara Şehremaneti, yapı gereçlerinin ve altyapıların hızla üretilmesi için fabrikalar, santraller, işçi evleri, un ve ekmek fabrikaları kurarak çağdaş üretici belediyeçiliğe öncülük etmiştir.” (Altaban, 1998) Şehremanetin başarısızlıklarına gelindiğinde, kamulaştırma ile elde edilen kent toprağına sahip çıkılamamış ve potansiyelinden yararlanılamamıştır. Kurulan imalathanelerdeki inşaat malzemeleri ile dar gelirli halka düşük maliyetli konut üretilmemiş, ayrıca, su getirmeyi sağlama, eksik elektrik ağlarını tamamlama, havagazı ve kanalizasyon gibi kent hizmetleri, alt ve üst yapı sorunları yönetilememiştir. Ankara Şehremaneti'nin kent planlamasındaki başarısızlığı ve kentin imarını yönetemeyeceğinin anlaşılması üzerine, 1928 yılından Ankara'nın büyükşehir belediyesi konumuna dönüşeceği 1984 yılına kadar üst düzey kamu yöneticilerinden oluşan, imar ve yapı işleriyle ilgili konularda yetkilere ve tüzel bir devlet kurumu (Ankara İmar Müdürlüğü) oluşturulmuştur. Bu kurum, hali hazır haritalarının ve imar planlarının hazırlanması, imar programının uygulanması gibi imar ve yapı işleriyle ilgili konularda görev ve yetkilerle donatılmıştır. Böylelikle Ankara Şehremaneti'nin imar alanındaki sorumluluğu önemli ölçüde hafifletilmiştir.

Başkent Ankara'nın İlk Planlı İmarı: Jansen Planı

Cumhuriyet'in ilanından sonra, birçok alanda meydana gelen gelişim ve değişimlerin etkisiyle başkent inmarında ve planlanmasında da önemli düzenlemelere yer verilmiştir. Ankara'da yalnızca tektoniğe odaklanan bir kent planından çok simgesel anlamda da, yeni devletin ideolojisini ve başarısını yansıtan modern bir başkent imgesi oluşturma amacıyla kentleşme süreci başlatılmıştır. Bu anlamda, tarihsel ve yerel duyarlılıklar dâhil edilerek 'moderni ulusallaştırma'ya çalışan bir yaklaşımla planlama kararları alınmış ve imar planları hazırlanmıştır. Ancak, kenti kalkındırma ve yeniden yapılanma çalışmalarının yetersiz kalması, mimaride görülen üslup ve biçim karmaşası ile plansız imar deneyimlerine bağlı olarak kentsel gelişmeyi yönlendirip kontrol edecek planlı bir imar programının gerekliliği gündeme gelmiştir.

1924 yılında İstanbul İmar Komisyonu üyesi Alman mimar Carl Christoph Lörcher tarafından modern anlamdaki ilk kent planı hazırlanmıştır. Lörcher Planı (1924-1925), "kent in tarihi merkezinin güneyindeki kamulaştırmayı düzenlemek ve kenti yönlendirmek öngörüsüyle yaptırılmış; Kale ve çevresini oluşturan, 1917'de yangın geçirerek üçte biri yok olan Eskişehir'in kentsel iyileştirme alanı olarak verildiği ve genişleme olanaklarının değerlendirilmesi istenmiştir." (Cengizkan, 2010) Lörcher Planı'nda, kent in büyüyen nüfusunu Eskişehir ve çevresine yerleştirmek, kent in çevresiyle etkileşim içerisinde olabilmesi için yapılan yeni yollara meşruiyet kazandırmak hedeflenmiştir. Ancak henüz plan bitmeden, hızlı nüfus artışına bağlı olarak kamulaştırma yasasına uygun bir planla Yenişehir'in, 'Çankaya' ismiyle yönetim merkezi olarak planlanması gündeme gelmiştir. Bu yönetim merkezinde; parlamentonun, bakanlıkların ve diğer devlet kuruluşlarının bulunduğu bir yönetim bölgesi ile burada çalışanların yaşayacağı bir konut bölgesi düşünülmüştür.

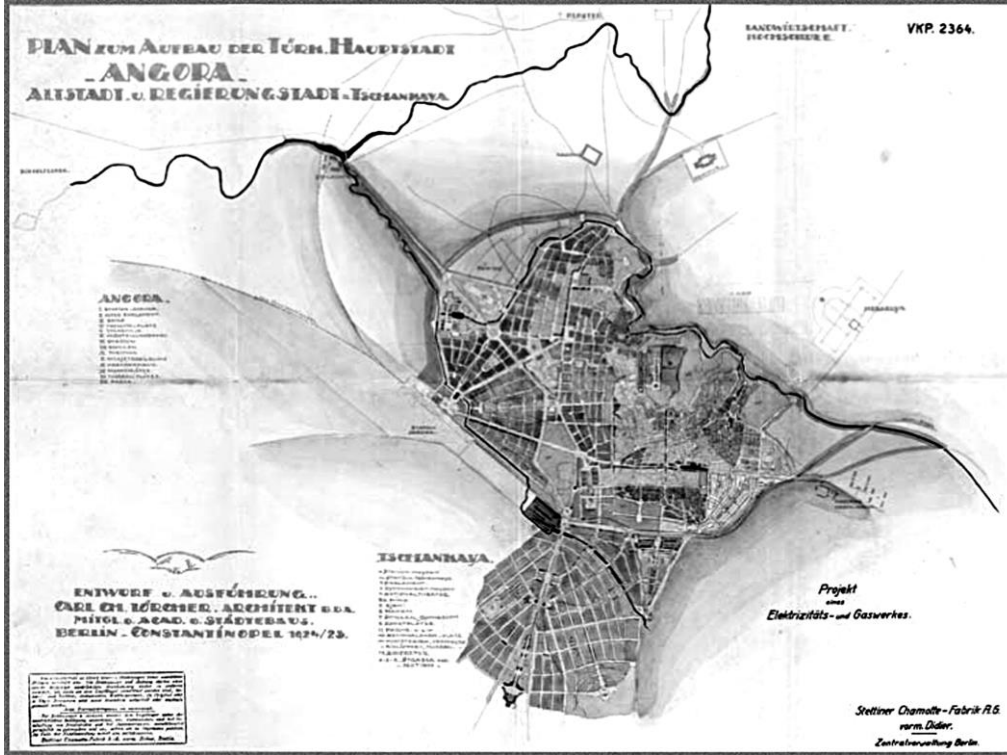
"Eskişehir ile Yenişehir'in ilişkisi çok teğet biçimde düşünülmüş, Yenişehir, ferah bir 'Bahçe Şehir' yaklaşımıyla, kurulmakta olan yeni ulusun ve ulus devletin deneyimini pekiştirecek biçimde, kamusal alanlarla donatılmıştır. Bu kamusal alanlar, Osmanlı kapalı şehrinde pek kolay görülmeyen, tasarlanmış cadde-ler, meydanlar ve parklardan oluşmakta; kentsel mekânın ve elemanlarının Cumhuriyet'in yönetim merkezini kurgularken oluşturdukları anlamsal vurgu ilk kez kurulmaktadır. Ortaya çıkan üç boyutlu kentsel mekân, hem yeni geliştirilen yaya ve araç trafiği ilişkisini sağlamakta, hem de tasarımın anlamını destekleyen hiyerarşik bir geometriye oturtulmaktadır." (Cengizkan, 2010) Lörcher Planı'nın, Eskişehir'e ilişkin önermeleri uygulanamamasına rağmen kent dokusun-

da kalıcı etkiler yaratmış; yollar, eksenler, bölgeler ve kentsel mekânlar kurgulanmış ve kısmen uygulanmıştır. Ayrıca, Jansen Planı'nın (1928-1932) kararlarının ana hatlarını oluşturmuş ve modern başkent oluşumuna önemli katkılar sağlamıştır.

Şekil 2. Başkent Ankara'ya Ait Yeni İmar Planı³, 1924 (URL-1)

³ "Bebauungsplan der Türkischen Haupt- und Residenzstadt Angoral", "Başkent Ankara'ya Ait Yeni İmar Planı", Carl Christoph Lörcher. (1924).

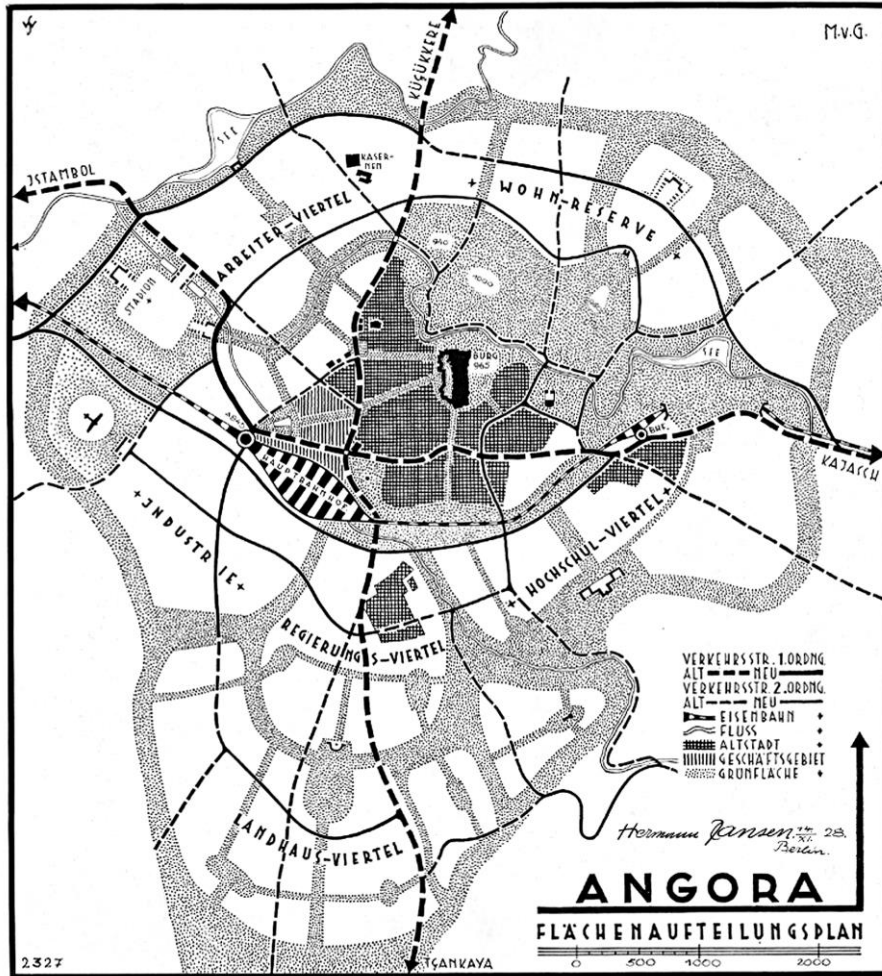
Şekil 3. Lörcher Planı, Eskişehir ve Yenişehir'e Ait İmar Planı⁴, 1924-25
(URL-2)

Başkent Ankara, üstlendiği yeni roller ve kazandığı yeni boyutlar ile birlikte kent planlaması açısından köklü bir gelişim ve değişim süreci içerisine girmiştir. Ancak bu kent planlama süreci, oldukça düzensiz ve karmaşık bir şekilde olmuştur. “Yapı-sokak ilişkileri, yapıların diğer yapılarla görsel etkileşimi ve dolu-boş mekân oranları düzenlenemediğinden kentin büyümesi 1927 yılının sonuna kadar çok rastgele ve endişe verici bir karmaşaya dönmüştür. Endişenin kaynağı yeni gelişmelerin bir kent bütününe tamamlanamayacağı korkusundan öte, başkent kentsel işlevselliği ve görüntüsü ile modern bir kente dönüşemeyeceği korkusudur.” (Tankut, 1988, s.94) İlk yapılaşma çabalarının yetersiz kaldığı görülmüş ve kent planlamasına yönelik yeni arayışlar içerisine girilmiştir. Bu bağlamda, Ankara Şehremaneti'nin imar işlerinde ve kent planlamasındaki başarısızlıkları üzerine, 1928 yılında üst düzey kamu yöneticilerinden oluşan, imar ve yapı işleriyle ilgili konularda yetkilere sahip olan Ankara İmar Müdürlüğü kurulmuştur.

⁴ “Plan zum Aufbau der Türk.(ische) Hauptstadt -Angora- Altstadt u.(nd) Regierungstadt=Tschanbaya”, “Türklerin Başkenti Ankara'nın Yapılaşma Planı/Eskişehir ve Yönetim Şehri”, Carl Christoph Lörcher, 1924-25.

Yeni kurulan devletin yeni başkenti Ankara için, diğer kentlere de örnek oluşturacak bir kent planının hazırlanması amacıyla yarışma düzenlenmiştir. 1928 yılında düzenlenen yarışmayla, kentsel planlamaya yönelik ilk girişim gerçekleştirilmiştir. Yarışmaya deneyimli üç kent planlama uzmanı Joseph Brix, Hermann Jansen ve Leon Jausseley davet edilmiş; öneriler arasından birinci seçilen Jansen'in planlarıyla Ankara'nın mimari kimliği değişmeye başlamıştır. Zamanın yetersiz teknik imkânlarına ve kısıtlı mali kaynaklara rağmen hazırlanan ve Ankara İmar Müdürlüğüne uygulamaya konulan Jansen Planı, 1930'lu yıllarda kent alanlarının ve kent dokusunun biçimlenmesi açısından önemli bir kırılma noktası oluşturmuştur. 1920'li yılların ulusal mimari anlayış terk edilerek, modern bir mimari üslubun kentte görünürlük kazanması amaçlanmıştır. Jansen Planı kapsamında alınan en önemli karar ise, 'Eskişehir'in korunması' ve 'Yenişehir'in planlaması'nın yapılmasıdır. Ancak eski kent dokusunun korunması, hızla büyüyen nüfusa paralel olarak artan konut ihtiyacının karşılanması gibi konularda yetersiz kalmıştır.

Şekil 4. Ankara İmar Planı, Hermann Jansen, 1928 (URL-3)

Şekil 5. Ankara Umumi Planı (URL-4)

Hermann Jansen'in imar planına ilişkin izah raporu incelendiğinde, hazırladığı kent planlamasını yönlendiren ilkeler;

1. Seyrüsefer (demiryolu, havaalanı, ulaşım yolları ve şehir içi otobüs hatları),
2. Serbest saha (dere vadileri, yeşil kuşaklar, kent parkları, mesire yerleri, spor alanları),
3. Teşekküller ve Bakanlıklar kısmı (hükümet binaları, bakanlıklar mahallesi, yüksekokul binaları)
4. Oturma mahalleleri (Eskişehir, yapı hudut planı, dâhili yayılma sahası, harici yayılma sahası) olmak üzere dört temel başlık altında toplanmıştır.

Seyrüsefer

“Motorlu taşıt yollarının sayısını en aza indirgeyip üzerlerinde süratli ve kesintisiz trafik akımını sağlamak, diğer yolları ikinci derece sayıp kısa, düz ve dar

tutmak ve kent içi ulaşımında yaya yollarına büyük önem vermektir. Jansen ulaşım ağındaki kısıtlamalarla hem trafiği denetlemek hem de ekonomi sağlamak amacındadır. Ağaçlar arasında yeşil kuşaklar içinden geçen yaya yolları ise, hem Ankara'nın büyük ölçüde iç bağlantısını sağlayacak, hem de trafiğin görüntüsünü ve sinir bozuculuğunu perdeleyecektir. Bu da kentsel sağlığın bir ögesidir.” (Tankut, 1990, s.55)

Serbest Saha

Planda serbest saha olarak tanımlanan yeşil alanlar, kent yaşamında önemli bir yere sahiptir. “Bu yapı, üretken bir ev bahçesinden başlayıp, bahçenin açıldığı yeşil yol ile devam eden ve sokak, mahalle, bölge ve kent ölçeğinde farklı sayıda bireyi bir araya getiren açık ve yeşil alanlardan oluşmaktadır. Yeşil alan yapısının temel niteliklerinden en önemlisi sürekliliktir. Plan genelinde yeşil yollar, spor alanları, parklar, yeşil kuşak ve konut bahçeleri fiziksel olarak birbirleriyle bağlantılıdır. Kent sakinleri evlerinden okullara, işlerine, spor alanlarına, kent merkezine, kentin çeperine ve ötesindeki kırsal alanlara yeşilden hiç kopmadan ulaşabilmektedir. Bu yapının diğer bir temel niteliği ise, bağlamıyla bütünleşik olmasıdır. Yapıyı oluşturan parçalar, çevrelerindeki kentsel dokuyla, ilişkili oldukları coğrafi yapıyla ve sosyal kullanım alışkanlıkları ile uyumlu bir ilişki kuracak şekilde işlevsel, biçimsel ve ölçeksel olarak çeşitlendirilmiştir.” (Burat, 2011, s.117)

Teşekküller ve Bakanlıklar Kısmı

Plana göre, devletin yeni merkezi olan Ankara'nın güneyinde teşekküller ve hükümet binaları ile harici devletler sefaretleri hâkimdir. Tüm hükümet binalarının bir araya toplandığı hükümet merkezinde yüksekokullar, enstitüler ve spor meydanları da yer alacaktır. “Bu kuvvetli birleşmeden, teşekkül ve hükümet binalarının çok muhteşem kitleler teşkil edebilmeleri mimari ve şehircilik bakımından çok mühim bir varlıktır.” (Jansen, 1948, s.31)

Oturma Mahalleleri

Jansen, tarihi dokuya zarar vermemek, doğal çevreye saygı duymak ve kültürel mirası korumak anlayışlarını benimsemiş ve kent planlarını da bu doğrultuda şekillendirmiştir. Plana göre, Yenişehir inşa edilirken Eskişehir'in tarihi dokusu korunacaktır. Ankara'da inşaat faaliyetlerinin ilerlemesini kontrol edebilmek için bir yapı hudut planı oluşturulmuştur. Buna göre, kent dâhili yayılma sahası ve harici yayılma sahası olarak iki kısma ayrılmıştır. Yapının cinsine, kat sayısına, büyüklüğüne ve yoğunluğuna ilişkin imar kuralları belirtilmiştir. “Ankara için en çok üç kat öngörmekte ve konutları bitişik ve ayrık düzende tasarlamak-

tadır. Konutlar, ister blok, ister tek yapı olsun, ön ve arka bahçeleri olacaktır. Jansen Planı'ndan önce yapılmış dört veya daha fazla katlı evler, üst katları yıkılarak yeni binalara düzenlenecektir. Jansen'nin yapılaşma biçimi açık sistemdir. Bu sistemin en belirgin örnekleri de geniş bahçe içindeki büyük villalarla, küçük parseller üzerindeki tek, ya da dizi biçimindeki işçi evleridir.” (Tankut, 1990, s.55) Dâhili yayılma sahası, 1000 m²'den küçük arsaları kapsayan mahallelerdir. Burada konutlar; iki katlı-müstakil, 3 ila 6 odadan oluşan, geniş bahçesi bulunan tek-çift ya da sıra evler olarak tasarlanmıştır. Harici yayılma sahası ise, 1000 m²'lik arsaların bulunduğu mahallelerdir. Bir oturma odası, mutfak, yatak odası ve ahırdan oluşan, bir katlı çift ev ya da sıra evler olarak tasarlanmıştır.

Jansen Planı'nın, Ankara'nın makro-formunun oluşumunda ve biçimlenmesinde önemi yadsınamaz bir gerçektir. Ancak yeni devletin modern anlamdaki ilk kent planlaması, Türkiye'deki kentlerin gelişiminde hem olumlu hem de olumsuz yönde etkili olmuştur. Jansen Planı, planlı kentsel gelişimin gerçekleştirilmesi ve modern bir kentin yaratılmasına yönelik çabaları bakımından olumlu; arsa spekülasyonu, imar rantları konularını gündeme getirmesi bakımından ise olumsuz bir girişim olmuştur. Ayrıca 1928 yılında, kentin 50 yıl sonraki nüfusunun 300.000 olacağı varsayımıyla hazırlanan Jansen Planı'da, 1970'li yıllarda nüfusun hızla artarak iki milyonu aşacağı öngörülememiştir. Bu noktada, Ankara'da kontrollü kentleşmeyi sağlamak ve kentin yaşanabilirliğini artırmak amacıyla bazı öneriler getirilmiştir. Jansen Planı'nda önerilen iki katlı müstakil evler yerine, kat artırımına gidilerek aynı parsel sınırları içerisinde apartmanlar yapılmış, yeşil kuşaklar imara açılarak önerilen kent planlamasına aykırı bir yapılaşmaya gidilmiştir.

Şehir Mimarı Hermann Jansen

Devletin siyasal ve toplumsal yapısında köklü değişimlerin yaşanmasının yanı sıra mimarlık alanında da hızlı bir gelişim ve dönüşüm süreci başlamıştır. Modern bir toplum düzeyine ulaşma çabası doğrultusunda, yeni devleti temsil eden yeni bir mimari üslup arayışına girilmiştir. Ankara, yabancı mimarlara açılarak, modern mimarlık düşüncesi düzeyini yakalamak amaçlanmıştır. 1926-1927 yıllarından itibaren Avrupalı mimarların öncülüğünü yaptığı “Modernizm” akımı mimariye hâkim olmaya başlamıştır. Bu dönemde, Avrupalı mimarların ve kent planlama uzmanlarının hazırladığı, kentin iyileştirilmesi ve düzenlenmesini amaçlayan projelerle Ankara'nın kimliği değişmeye başlamıştır. Ankara'daki imar çalışmaları, özellikle Alman ve Avusturyalı mimarların ilgisini çekmiştir.

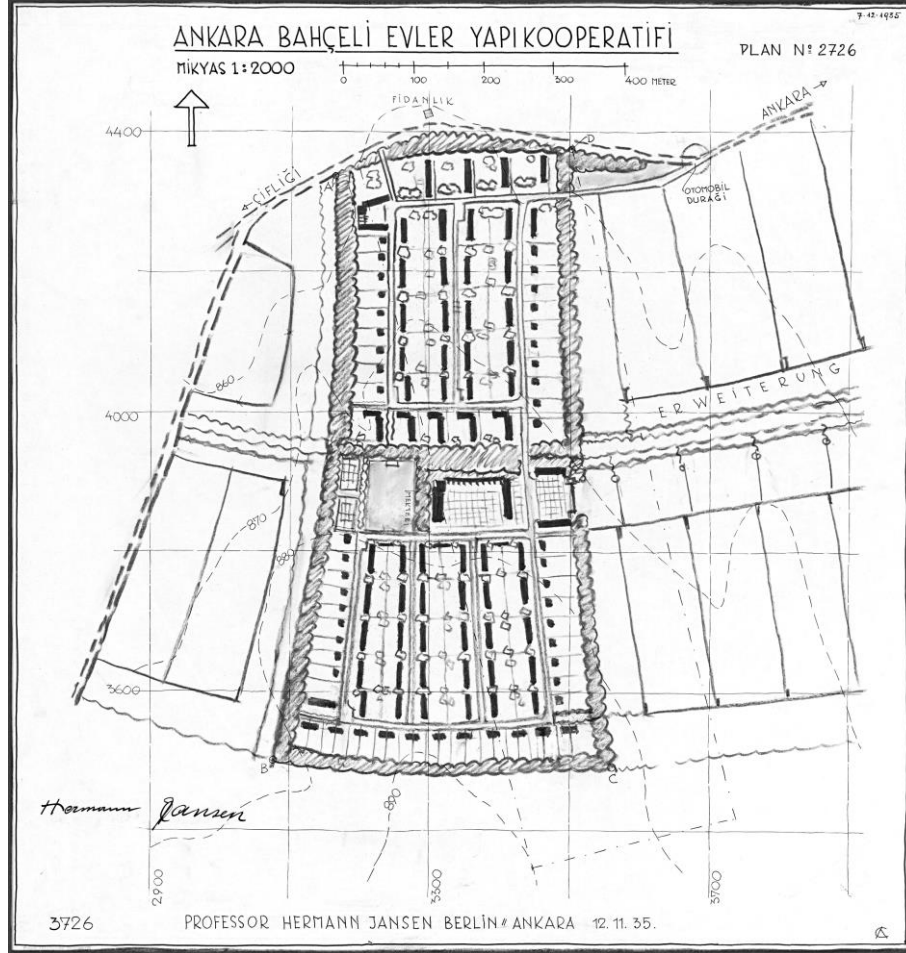
Bunun nedeni, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğrayan Almanya ve Avusturya'nın ekonomisinin bozulması sonucunda birçok mimar ve mühendisin iş bulamayıp uzun vadeli iş arayışına girmeleridir. Hermann Jansen, Ernst Arnold Egli ve Clemens Holzmeister, dönemin mimarisini şekillendiren mimarlar arasında yer almaktadır.

'Şehir mimarı' Hermann Jansen, mimarlık ve planlama yarışmalarında önemli başarılar elde etmiş ve birçok büyük küçük kent planı üretmiştir. 1928 yılında, Başkent Ankara için kent planının hazırlanması amacıyla yarışma düzenlenmiş ve Jansen'in önerisi birinci seçilmiştir. Bir kentin tamamı için hazırladığı ilk plan olan Ankara Planı, Jansen'in profesyonel yaşantısını olumlu yönde etkilemiştir. Yarışmadan sonra, 1931 yılında Ankara İmar Müdürlüğü ile sözleşme imzalayarak Türkiye'deki çalışmalarına başlamış ve 1939 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Bu süreçte, başta Ankara olmak üzere Adana, Ceyhan, Gaziantep, İzmit, Mersin, Tarsus gibi bir dizi kentin imar planlarını hazırlamış ve ülkenin planlı kentleşme sürecinde önemli rol oynamıştır. Jansen'in planlama anlayışı, Türkiye'ye yeni bir kentleşme anlayışı getirmiş ve ülke için önemli bir kırılma noktası olmuştur.

Hermann Jansen'in kent planlarında genellikle, 'Bahçe Kent' ve 'Camillo Sitte' yaklaşımları hâkim olmuştur. Türkiye'deki kentler için hazırladığı planlarda ortak özellik olarak görülen bahçeli evler düzeni, Bahçe Kent yaklaşımının bir yorumlaması olarak değerlendirilmektedir. Bahçe Kent yaklaşımının kırsal ve kentsel yaşamının olumlu yönlerini birleştiren yerleşim modelini kent planlarına taşımıştır. Jansen planlarının diğer bir ortak özelliği olan tarihi ve doğal çevre duyarlılığı ise, Camilo Sitte yaklaşımıyla ilişkilendirilmektedir. Camillo Sitte yaklaşımının tarihi dokuya zarar vermemek, doğal çevreye saygı duymak ve kültürel mirası korumak anlayışları benimsenmiş ve kent planları da bu doğrultuda şekillenmiştir. "Bahçekent ve Camillo Sitte yaklaşımının yanı sıra Jansen planları incelendiğinde, İzmit, Adana, Ceyhan, Tarsus, Mersin ve Gaziantep planlarının benzer ilke kararlarına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ulaşım kararları, yeşil alan kurgusu, bölgesel ayırım, eski kent dokusunun ele alınış biçimi bu ortak ilkelerin başında gelmektedir. Tüm bu kent planlarında tarihi ve doğal değerlerin vurgulandığı, demiryolu hattı ve karayolu bağlantılarının öncelikli olarak ele alındığı, yerleşim alanlarının bölgesel ayırım yapılarak planlandığı görülmektedir." (Kuyucu ve Özer, 2019, s.63)

Hermann Jansen'in kent planlamasına ilişkin çalışmalarının yanı sıra mimari ölçekte çalışması da bulunmaktadır. "Jansen'in mimari ölçekteki tek çalışması

ise, Bahçelievler Siedlung’udur. Oluşturulan bu konut çevresi bütünlüğü başarılı, hem estetik açıdan beğeni kazanmış, hem tek yapı, hem yerleşme bütünü düzeyinde övgüye değer bir yaşam çevresidir.” (Tankut, 1998, s.21)

Şekil 6. Bahçelievler Siedlung / Bahçelievler Yapı Kooperatifi (URL-5)

SONUÇ

Başkentler, devletin ideolojisinin halka ulaştırılması ve siyasal yapının meşruiyet kazanması açısından büyük önem taşımaktadır. Devletin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik yapılarında meydana gelen tüm değişim, dönüşüm ve gelişim süreçlerinin mekânsal yansımalarıdır. Cumhuriyet dönemi ile birlikte, başkent ilan edilen Ankara’da, birçok alanda köklü değişim ve dönüşümler gerçekleşmiş; kent, bu değişim ve dönüşümlere paralel olarak büyük bir gelişim göstermiştir. Cumhuriyetin kurucuları, yeni devletin başarısıyla özdeşleşen ve Türkiye’nin modernliğinin ölçüsü olan bir başkent oluşturma çabası içine girmişlerdir. Ankara, mimari gelişmelerin öncülüğünü yapmış ve kent planlamaya yönelik ilk

girişimlerin merkezi olmuştur. Ankara'yı kentsel açıdan iyileştirmek ve yapılandırmak için yeni kent planlama kararları alınmış ve imar planları hazırlanmıştır. 'Şehir mimarı' Hermann Jansen ve onun planlama anlayışı, başkent Ankara'nın kentsel gelişiminde ve mekânsal organizasyonunun biçimlenmesinde etkili olmuştur. Başkent olduğu ilk yıllarda, henüz başkent olmanın gerektirdiği nitelikleri ve imkânları barındırmayan Ankara, çağdaş bir kent yaratmaya yönelik ilk girişim olan Jansen Planı ile planlı kentleşmeyi deneyimlemiştir. Jansen'in planlarıyla Ankara'nın mekânsal dönüşümü başlamıştır. Ulusal mimari anlayış terk edilerek, kentte modern mimari üslubun hâkim olması amaçlanmıştır. Zamanın yetersiz teknik imkânlarına ve kısıtlı ekonomik koşullarına rağmen uygulamaya konulan Jansen Planı, kentsel dokunun biçimlenmesi bakımından önemli bir kırılma noktası oluşturmuştur. Geleneksel yöntemlerle şekillenen Anadolu kenti Ankara'nın değişim ve dönüşüm sürecini başlatan Jansen Planı, başkent ile özdeşleşerek kent kimliğinin ve kent belleğinin bir parçası haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Altaban, Ö. (1998). Cumhuriyet'in Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Akgün, S. (1984). Kurtuluş Savaşının Mekânsal Stratejisi ve Ankara'nın Başkent Seçilme Kararının İçeriği. Tarih İçinde Ankara: Eylül 1981 Seminer Bildirileri, s.221-232, Ankara: ODTÜ Yayınları.

Arar, İ. (1997). Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Bertaux, S. (2006). 1920'ler ve 1930'larda Avrupa Devletleri, Ulusu Tasarlamak. (çev.) Leyla Tonguç Basmacı, Ceyda Eldem, Fırat Bozçalı. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.

Boz, M. ve Kubat, A. S. (2018). Başkent Ankara'nın İki Simgesel Örnek Üzerinden Morfolojik Analizi. II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildirileri, s.117-142.

Burat, S. (2011). "Yeşilyollarda Hareketle İstirahat": Jansen Planlarında Başkent'in Kentsel Yeşil Alan Tasarımları ve Bunların Uygulanma ve Değiştirilme Süreci (1932-1960). İdealkent Dergisi, 4, s. 100-127.

Cengizkan, A. (2010). Türkiye için Modern Ve Planlı Bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950. Ankara: Goethe-Institut.

Ergin, O. (1936). Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı. İstanbul: Cumhuriyet Gazete ve Matbaası.

Geray, C. (2000). Şehirciliğimiz ve Ankara. Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi, 409, s.10-16.

Jansen, H. (1937). Ankara İmar Planı. İstanbul: Alaaddin Kırıl Basımevi.

Jansen, H. (1948). Ankara İmar Planı İzah Raporu. (çev. Mithat Yenen.) Mimarlık - Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni, Yıl: 5, Sayı: 2, s. 11-14.

Jansen, H. (1948). Ankara İmar Planı İzah Raporu. (çev. Mithat Yenen.) Mimarlık - Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni, Yıl: 5, Sayı: 3, s. 19-23.

Jansen, H. (1948). Ankara İmar Planı İzah Raporu. (çev. Mithat Yenen.) Mimarlık - Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni, Yıl: 5, Sayı: 4, s. 17-22.

Jansen, H. (1948). Ankara İmar Planı İzah Raporu. (çev. Mithat Yenen.) Mimarlık - Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni, Yıl: 5, Sayı: 5, s. 22-26.

Jansen, H. (1948). Ankara İmar Planı İzah Raporu. (çev. Mithat Yenen.) Mimarlık - Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni, Yıl: 5, Sayı: 6, s. 29-32.

Jansen, H. (1949). Ankara İmar Planı İzah Raporu. (çev. Mithat Yenen.) Mimarlık - Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni, Yıl: 6, Sayı: 1, s. 20-24.

Kurt, H. (2006). Türkiye’de Kent Planlarının Siyasal Amaçlarla Yozlaştırılması: Ankara Örneği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15, s.110-122.

Kuyucu, F. ve Özer, Y. S. (2019). Hermann Jansen’in Planlama İlkelerini Gaziantep Kent Planı Üzerinden Okumak. Mimarlık Dergisi, 409, s.63-67.

Polat, M. (2009). Bir Sembol Olarak “İdeoloji”nin Mimarideki Kavramsal ve Mekansal Etkileri Başkentlerin İmarı Üzerinden Bir Karşılaştırma Ankara Örneği. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Satur, G. (2018). Türk Sinemasında Ankara’nın Kent Dokusu: Zamanlar, Mekanlar, Değişimler. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Suda, B. (1996). Bonatz, Holzmeister, Taut ve Egli'nin Mimarlık Çizgileri Türk Mimalığı Üzerindeki Etkileri. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Tankut, G. (1988). Ankara’nın Başkent Olma Süreci. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 8, s.93-104.

Tankut, G. (1990). Bir Başkent’in İmarı Ankara: 1929-1939. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Tankut, G. (1998). Ankara’nın Planlı İmarı ve Şehir Mimarisi. Mimarlık Dergisi, 284, s.20-21.

Tekeli, İ. (2009). Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

URL-1: <http://www.mimdap.org/?p=22066> (Erişim Tarihi: 10.01.2020)

URL-2: <http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sta/loe/trindex.htm>
(Erişim Tarihi: 10.01.2020)

URL-3: <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/index.php?p=79&POS=726> (Erişim Tarihi: 04.10.2022)

URL-4: <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/index.php?p=79&POS=808> (Erişim Tarihi: 04.10.2022)

URL-5: <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/index.php?p=79&POS=1059> (Erişim Tarihi: 04.10.2022)

